

**ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Обґрунтовано актуальність звернення до проблем вищої юридичної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства як одного з найбільш пріоритетних завдань держави. Відстоюється теза про провідну роль вищого юридичного навчального закладу у підготовці компетентного, конкурентоспроможного юриста-практика та юриста-вченого, спроможного відповідати вимогам та потребам суспільства в умовах ринкової економіки та на престижних світових ринках праці.

Ключові слова: вища юридична освіта, якість освіти, стандарти вищої освіти, модернізація освітнього процесу, інноваційні методи викладання.

Визначення концептуальних положень стосовно перспектив розвитку системи вищої освіти загалом та юридичної – зокрема, підготовки висококваліфікованих кадрів є пріоритетним завданням держави та її стратегічним напрямом, що додатково підтверджується розробкою та ухваленням відповідних законодавчих актів та ряду документів. Законодавство про вищу юридичну освіту базується на Конституції України, складається із законів України «Про освіту» (1991 р.) [1], «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1991) [2], «Про вищу освіту» (2014 р.) [3], міжнародних договорів, а також низки нормативно-правових актів. Поряд з цим відпрацьовуються та пропонуються документи, підготовлені громадськими експертами, представниками громадських організацій та запропоновані Міністерству освіти та науки України.

Нещодавно було презентовано Концепцію розвитку освіти України на 2015-2025 роки, яка спрямована на приведення структури освіти у відповідність до потреб сучасної економіки та інтеграції України в європейський економічний та культурний простір [4]. Одним з пріоритетів Концепції розвитку освіти є забезпечення рівного доступу до якісної освіти усім громадянам України та перетворення освіти на соціальний ліфт. Тож упродовж 2015-2020 років пропонується запровадити комплекс заходів, спрямованих на системне заохочення наукової та профе-

сійної активності викладачів, їх міжнародної та внутрішньої академічної мобільності, розширення практик творчих відпусток та стажування. Увага приділяється необхідності проведення реформи оплати праці педагогічних працівників. Разом з тим, концепцією передбачено створення національної системи якості освіти та запровадження єдиної системи статистики і параметрів вимірювання якості освіти. Після громадського обговорення Концепція має стати вагомим документом для подальшого впровадження.

Сфера вищої освіти загалом та юридичної, зокрема, традиційно представляє собою поле для нескінчених обговорень, дискусій, досліджень, які здійснюються представниками державних органів, наукових кіл, вищих юридичних закладів, юридичної практики, правоохоронних органів тощо. Попри багаторічні, починаючи з початку 90-х років минулого століття, прагнення до реформування системи вищої юридичної освіти, не усі завдання вирішені, залишається низка проблем, яка потребує «перевантаження» цієї сфери, нових концептуальних підходів до її удосконалення з огляду на потреби сьогодення. Протягом майже 20 років було розроблено та запропоновано, поряд із відповідними Законами, низку документів, ухвалених Кабінетом Міністрів України, спрямованих на удосконалення системи вищої юридичної освіти, зокрема: Державна програма розвитку вищої юридичної освіти в Україні на 2000-2005 роки [5], Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні (2006 р., 2009 р.) [6] та інші.

Зазначені документи визначали *мету та завдання* вищої юридичної освіти, являли собою аналіз стану, проблемних питань у галузі вищої юридичної освіти, напрямів її розвитку та очікуваних результатів, тощо. Спеціально наголошувалось на об'єктивній необхідності сприянню формуванню і підготовці фахівця, конкурентоздатного в сучасних умовах глобалізації, змін у ринку правових послуг, нових технологій, інновацій у викладанні та навчанні. З урахуванням таких чинників Концепція розвитку вищої юридичної освіти визначала у якості пріоритетних напрямків зближення ринку праці з навчальним середовищем, розробку положення про організацію навчального процесу з переліком навчальних дисциплін юридичної спрямованості тощо.

Згадана вище Державна програма розвитку вищої юридичної освіти в Україні в якості *мети та завдань* розвитку юридичної освіти визначала «вдосконалення системи юридичної освіти, приведення її у відповідальність із світовими вимогами, створення умов для задоволення потреб громадян у сучасній юридичній освіті та реалізація права на працю за

здобутою спеціальністю, повне забезпечення потреб органів державної влади, правоохоронних органів, інших сфер юридичної практики у фахівцях-юристах» .

Основними завданнями задля досягнення цієї мети вважається: *розроблення нормативно-правової бази з питань функціонування системи юридичної освіти та професійної діяльності юристів; запровадження нових спеціалізацій відповідно до потреб різних сфер юридичної практики; розроблення та запровадження державних стандартів вищої юридичної освіти* для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, з урахуванням сучасних вимог юридичної практики, поглиблення вивчення національного законодавства та міжнародного права з питань захисту прав людини, порівняльного правознавства та правових систем сучасності, інших навчальних дисциплін, що формують сучасне правове мислення тощо; *розроблення нового змісту правових дисциплін* шляхом створення нових підручників, навчально-методичних посібників, дидактичних та інформаційних засобів навчання; *інтеграція наукових працівників академічних інститутів та вищих навчальних закладів* у питаннях підготовки студентів та їх професійної діяльності; створення ефективної системи післядипломної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації юридичних кадрів, забезпечення їх професійної мобільності та ін.

Незважаючи на те, що частково заходи задля виконання сформульованих завдань було запроваджено, впродовж усього періоду існування незалежної України в секторі вищої юридичної освіти накопичувалися численні проблеми системного характеру, основними з яких є занепад матеріально-технічної бази, низька заробітна плата наукових та педагогічних працівників, зниження соціального статусу працівників освіти; неефективна, надміру централізована та застаріла система управління і фінансування, дедалі більша нерівність у доступі до якісної освіти, надмірна комерціалізація освітніх послуг, корупція та зниження якості освіти тощо.

Розглянемо деякі із зазначених та інших проблем. По-перше, це відсутність системи рівного доступу до вищої юридичної освіти в Україні, що суперечить однієї з умов міжнародних зобов'язань, взятих на себе Україною шляхом приєднання до Лісабонської конвенції «Про визнання кваліфікації з вищої освіти в європейському регіоні», 1997 р.). Як вважають спеціалісти, тестова методика, запроваджена системою зовнішнього незалежного оцінювання, яка направлена на виявлення знань абітурієнтів, повинна бути змінена на методику перевірки комунікативних та інших здібностей абітурієнтів [7, с. 4].

Друга проблема полягає в тому, що сучасна система юридичної освіти не відповідає реальним потребам суспільства. Досі не затверджено і

не впроваджено нові стандарти вищої юридичної освіти. З цього приводу у суспільстві тривають чисельні дискусії щодо змісту галузевого стандарту вищої освіти в той час, коли *стандарт* є основою нормативної бази функціонування системи вищої освіти, який визначає *зміст вищої* освіти як систему знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, технологій тощо, та має «використовуватися для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ)» [3, ст. 10].

Усвідомлюючи цю проблему, Міністерство науки та освіти України наразі планує під своїм керівництвом створити відповідні робочі групи (у складі представників академічної спільноти, ректорів вузів, усіх зацікавлених сторін), які спільно працюватимуть над напрацюванням *нових державних стандартів* освіти з оновленим переліком компетенцій, якими повинні володіти випускники вищих навчальних закладів України згідно з новим проєвропейським законом про вищу освіту.

З огляду на трансформацію сучасного етапу розвитку нашого суспільства вища юридична освіта опинилась, поряд з традиційними вимогами та завданнями, перед новими викликами та потребами, зокрема, підготовка фахівця-юриста нового покоління, здатного ефективно застосовувати отримані знання, впливати на розвиток громадянського суспільства і ринкової економіки та бути конкурентоспроможним на престижних міжнародних ринках праці. Перш за все, підготовка такого фахівця невід’ємно зв’язана із забезпеченням *якості освіти*, яка визначається як «рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти» [3, ст. 1]. Саме конкурентоспроможній вищій навчальній заклад має забезпечити підготовку такого фахівця. У свою чергу, конкурентоспроможність вищого навчального закладу визначається якістю освітніх послуг, які він надає, і це, зокрема, є додатковим показником еволюціонування будь-якого суспільства. Прагнення до досягнення якості освітніх послуг має стати пріоритетним напрямком в сфері вищої юридичної освіти та потребує виконання певних завдань.

По-перше. Найголовнішим показником якості освітніх послуг є наявність викладачів високого професійного рівня – *професорсько-викладацького складу*, «озброєного» глибокими знаннями, відповідною методикою викладання, здібностями до проведення наукових досліджень. Крім того, із особистістю вченого пов’язана можливість створення відповідної наукової школи, що також додатково сприяє підвищенню пре-

стижу вищого навчального закладу. У зв'язку з цим треба відзначити, що останнім часом у державі формується політика, яка спрямована на інтеграцію науки та освіти, перетворення університетів у науково-освітні осередки, у яких мають виконуватись наукові дослідження, спільні програми з академічними інститутами, впроваджуватись отримані результати такої діяльності, готуватися наукові кадри, відкриватися спільні магістерські, PhD програми та ін.

По-друге. Якість вищої юридичної освіти невід'ємна від *змісту освітніх програм, змісту навчальних планів*, які мають орієнтуватись на попит з боку найдинамічніших галузей господарського комплексу, соціальної і культурної сфер життєдіяльності суспільства. З урахуванням нинішніх умов розвитку ринкової економіки та суспільних відносин у цілому доречним є зміцнення позицій традиційних та розробка нових дисциплін у сфері захисту прав людини; дисциплін цивільно-правового та господарсько-правового профілю, наприклад, цивільне право, право інтелектуальної власності, господарське право, корпоративне право, екологічне право та ін.; кримінально-правового циклу, з урахуванням нинішніх подій в Україні і відносинами, пов'язаними з озброєними конфліктами. З актуалізацією проблеми інтеграції вищої юридичної освіти України в Європейський та світовий освітній процес уявляється доречним включення в навчальний план вищого юридичного закладу дисциплін міжнародно-правового циклу (міжнародне право – публічне та приватне, світовий правопорядок, право ЄС, взаємодія національних правових систем тощо).

По-третє. Якість освіти залежить значною мірою від *якості викладання* навчальних дисциплін, яка визначається забезпеченням студентів сучасним навчальним «арсеналом» (якісними підручниками, навчальними посібниками, навчально-методичними посібниками, дидактичними матеріалами тощо). А головне – методами викладання та навчання, які в сучасних умовах потребують «ревізії»: вони не можуть зводитися лише до одного традиційного методу – читання лекцій як пасивної форми навчального процесу. Цей процес має бути динамічним, спрямованим на пошук нових, прогресивних, різноманітних методів, технік та засобів, які повинні бути адаптовані до студентів з різними здібностями та властивостями та направлені на активізацію розумової, творчої діяльності студентів, формування теоретичного мислення та отримання практичних навичок, формування діалогу між викладачем та студентами

Випускник вищого юридичного навчального закладу має володіти певним рівнем загальнокультурних та професійних знань та вмінь, які сприятимемо формуванню його компетентності у якості майбутнього

фахівця у сфері юриспруденції. Поняття «компетентність» включає ряд компонентів, які визначено, зокрема, у Законі України «Про вищу освіту»: динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [3, ст. 1(13)].

Компетентність майбутнього фахівця багато в чому визначається його конкурентоздатністю на ринку праці; здібностями до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів; прагненням до постійного професійного росту; соціальною та професійною мобільністю. Вказані здібності та властивості формуються завдяки набутих студентами певних знань, вмінь та навичок, які мають значні внутрішні відмінності та потребують застосування різних педагогічних методів, зокрема, інтерактивних, спрямованих на більш активну та творчу діяльність студентів у навчальному процесі [8]. Це передбачає впровадження різноманітних сучасних інтерактивних методів викладання. За останні часи у світовій юридичній педагогічній практиці широко впроваджуються ділові та рольові ігри; так звані мозкові штурми («brain storms»); кейс-завдання; навчальні дискусії; симуляції; розбір конкретних ситуацій тощо [9, с. 256].

На наш погляд, такий інтерактивний метод навчання, як «навчальна ділова гра», більш за все орієнтована на професійну підготовку студентів. Слід зазначити, що, за загальним правилом, ділові ігри представляють собою імітацію окремого виду професійної діяльності в цілях навчання, контролю, дослідження, проектування та виконання різних видів робіт [10, с. 106]. З одного боку, навчальні ділові ігри розвивають інтерес у студентів до більш глибокого вивчення теорії права, галузей матеріального та процесуального права, «переконають» у практичній значущості оволодіння основними теоретичними положеннями галузі права, допомагають швидко зорієнтуватись при виникненні складної правової ситуації. З другого – ділова гра проводиться в умовах, приближених до реальних, в яких у студента починають формуватись професійні навички та первісні уявлення про роботу адвоката, юрисконсульта, судді, арбітра та ін., з'являється підвищене почуття відповідальності не тільки за себе, але й за свою команду та результат гри в цілому.

Важливою складовою навчальної ділової гри є виконання окремих процесуальних дій: підготовка позовної заяви і пред'явлення її в суді; якісна підготовка до судового розгляду; винесення відповідних ухвал на

стадіях процесу тощо. Таким чином, учбова ділова гра сприяє поглибленню теоретичних знань студентів, отриманню ними первісних практичних навичок, творчих та комунікативних здібностей, а також допомагає виховати у студента любов і повагу до своєї майбутньої професії та реально оцінити її переваги та труднощі.

Все більш зростаюча інтеграція економік різних країн, міжнародного економічного ринку, глобальні проблеми людської цивілізації ставлять нові виклики перед сферою вищої юридичної освіти, яка має бути спрямованою на європейську та світову інтеграцію. Отже, наступна проблема, яка потребує уваги, – *міжнародні аспекти юридичної освіти*. Державна політика України щодо міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції національної системи освіти до світового освітнього простору спрямована на усіяку підтримку такої діяльності шляхом впровадження механізму гарантії якості вищої освіти, гармонізації систем оцінювання якості вищої освіти України та Європейського простору вищої освіти; узгодження Національної рамки кваліфікацій з рамками кваліфікацій Європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя; співпраці з Європейською мережею національних центрів інформації про академічну мобільність та визнання тощо [3, ст. 74]. У якості основних напрямів міжнародного співробітництва в цій сфері визначено, зокрема: участь у програмах двостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами, докторантами, педагогічними, науко-педагогічними та науковими працівниками; проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, симпозіумів; участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; створення спільних освітніх і наукових програм з іноземними вищими навчальними закладами, науковими установами [3, ст. 75], та ін. Таким чином, інтернаціоналізація як процес міжнародної орієнтації вищого юридичного навчального закладу повинна мати у своїй основі три основні елементи: наявність міжнародного компонента в змісті навчальних планів и програм, міжнародну мобільність студентів и професорів, наявність програм технічного співробітництва і взаємодопомоги [11, с. 4].

Важливим показником якості освітнього процесу також є його постійна *модернізація* шляхом впровадження нових якісних елементів, наприклад, використання комп'ютерної техніки, електронних освітніх ресурсів, що є відображенням взаємозв'язку сфери вищої освіти та досягнень інших сфер з метою реалізації та урахування усебічних потреб суспіль-

ства. У зв'язку з цим в останній час у науковому та практичному осередку почала використовуватись категорія «дистанційна освіта», не тільки в розумінні заочної форми навчання, як це визначено у Законі України про вищу освіту (ст. 49), а у більш широкому – «дистанційні освітні технології». Уперше ідею про необхідність розвитку способу організації навчання з використанням електронних ресурсів як важливого елементу міжнародної співпраці у сфері вищої освіти було сформульовано в аналітичних докладах Інституту ЮНЕСКО по інформаційних технологіях у освіті 1997 та 2000 років [12]. Цю концепцію було підхоплено заходами «болонського процесу», присвячених розвитку вищої освіти, серед яких можна виділити міжнародний семінар «Болонья та виклики електронного навчання і дистанційної освіти» (Гент, 4-5 червня 2004 р.) [13] та ін. Згадані вище мобільність та інтернаціоналізація як одні з важливих показників якості освітньої діяльності у Європі скоріше реалізовуватимуться завдяки потенціалу віртуальної мобільності, у тому числі використанню мережі Інтернет, електронних бібліотек, віртуальних конференцій та ін. Розвиток віртуальної мобільності, дистанційної освіти, електронного навчання має сприяти, поряд з іншим, створенню європейського простору вищої освіти більш відкритим, повністю інтегруючи до нього гнучкі шляхи навчання, котрі забезпечуються завдяки електронному навчанню та інших неklasичних форм навчання та викладання [14].

Враховуємо за необхідне звернути увагу ще на один з найважливіших показників якості та завдань вищої юридичної освіти, з огляду на сучасні тенденції у сфері освітньої діяльності, – використання можливостей *іноземних мов* у освітньому процесі. Як не одноразово згадувалось у цій статті, з урахуванням вимог сьогоденних викликів та прагненням до інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, надання права вищим навчальним закладам організовувати викладання окремих спеціальних дисциплін англійською (та/або іншими іноземними) мовою з метою створення умов для міжнародної академічної мобільності [3, ст. 48]. На нашу думку, було б дуже корисним та ефективним проведення поза аудиторних, орієнтованих на практику, професійних заходів, наприклад, ділових та рольових ігор, симуляції, навчально-судових процесів, а також інших видів інтерактивних форм навчання англійською мовою. Але, як здається, для багатьох вищих навчальних закладів України досі ще не є можливим систематичне втілення цієї можливості з огляду на певні фактори об'єктивного та суб'єктивного характеру. «Іноземна мова» входить до переліку навчальних дисциплін циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін юридичних вузів

та факультетів та складає близько 250-300 академічних годин загальної трудомісткості протягом двох років навчання. Вочевидь, це навчальне навантаження не є достатнім для забезпечення повноцінного розвитку компетенції студентів в галузі іноземної мови, а саме спроба організувати навчальний процес з застосуванням англійської мови (частково) сприяла б формуванню навичок у студентів ознайомлення та обробки правових текстів, вивчення зарубіжного та міжнародного законодавства, матеріалів судової та арбітражної практики, правил тлумачення правових норм та ін. Це, поряд з іншим, сприяє формуванню й «іномовної» компетенції майбутнього юриста-практика.

Згадана раніше у статті сучасна тенденція до розвитку в Україні науки як одного з пріоритетних напрямів державної політики у сфері вищої освіти ставить до вищого юридичного навчального закладу завдання не тільки підготувати фахівця-практика, а й майбутніх вчених-правознавців, спроможних виконувати дослідницьку роботу, та допомагати їм в реалізації своїх творчих здібностей. Знання англійської чи іншої іноземної мови додатково відкриває для них необмежені можливості для ознайомлення з новітніми науковими дослідженнями в тій чи іншій галузі права мовою оригіналу, доступу до бібліотечних ресурсів провідних світових юридичних вищих навчальних закладів та дослідницьких центрів, підготовки та написання статей іноземною мовою з можливістю проходження наукових та навчальних стажувань, різноманітних освітніх та педагогічних програм за кордоном, проведення спільних наукових досліджень з іноземними колегами. Все це сприятиме не тільки підвищенню рівня підготовки конкретного фахівця, а й якості вітчизняної науки та освіти, а також істотно підвищить престиж української вищої юридичної освіти на світовому рівні тощо.

Усвідомлюючи важливість місії, яка покладається на вищий юридичний заклад, щодо підготовки компетентного, конкурентоспроможного юриста-практика та юриста-вченого, з урахуванням сучасних потреб розвитку суспільства, у навчальному процесі економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (далі – ОНУ ім. І. І. Мечникова) у 2013-2014 навчальному році за ініціативи автора цієї статті було запроваджено одну з найбільш популярних в світі та ефективних форм поза аудиторної роботи – симуляцію (імітацію) арбітражного процесу (англ. – *mock arbitration, simulated arbitral proceeding*), яку було реалізовано в рамках інноваційного міжнародного проекту навчально-професійної підготовки у сфері міжнародного комерційного арбітражу за участю юридичного факультету

університету Аристотеля (Салоники, Греція), юридичного факультету Карлова університету (Прага, Чехія), школи права Лейденського університету (Лейден, Нідерланди), економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Ціллю даного цього проекту було ознайомлення студентів юридичних вузів різних країн з правом та практикою міжнародного комерційного арбітражу та надання їм можливості прийняти участь у симульованій арбітражній справі в он-лайн форматі. Спір виник у зв'язку з виконанням зовнішньоекономічних зобов'язань щодо постачання обладнання [15]. В якості юридичних консультантів позивача виступила команда економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (4 особи), з боку юридичних представників відповідача – команда студентів університету Аристотеля (4 особи), представниками арбітражного суду було призначено студентів Карлова університету (2 особи), арбітрами були студенти Лейденського університету (3 особи).

Симульований он-лайн арбітражний процес складав певні етапи, притаманні реальній процедурі розгляду справи з урахуванням режиму реального часу, тобто, процедура здійснювалась у відповідності до Правил Арбітражного суду при чеській торговельній палаті та сільськогосподарській палаті Чеської Республіки із дотриманням відповідних вимог щодо документів, строків, призначення арбітрів, сплати арбітражних витрат тощо, і тривала протягом майже 6 місяців.

На начальному, організаційно-методичному, етапі треба було сформувати склад команд. Це було непростю задачею, так як гравці мали володіти вільно англійською мовою та знаннями предмету, здібностями вивчити відповідні правові документи англійською мовою, проаналізувати та використати великий обсяг законодавства, літератури, володіти вмінням правового письма, а також бути готовими протягом тривалого часу систематично працювати над справою. Далі, команди були ознайомлені з фабулою справи та переліком нормативно-правових актів та матеріалів, які вони мали вивчити та використати в процесі відстоювання своїх позицій по справі. На даному етапі студенти команди також мали, за допомогою викладача – відповідальної особи, оволодіти навичками адміністрування та встановлювання міжособистих зв'язків, виробити тактику своєї поведінки та чіткі правові аргументи у підтримку своїх позицій. Протягом наступного, підготовчого, етапу здійснювалось письмове спілкування учасників процесу за допомогою електронного зв'язку: надіслання позивачем детальної заяви про арбітраж; надання відзиву на позовну заяву відповідачем; листування арбітражного суду з

позивачем та відповідачем стосовно технічних та правових питань щодо справи, надіслання відповідачем зустрічного позову та відзив позивача на нього; підготовка та надіслання висновків експертів, свідчень тощо.

Таким чином, на підготовчому, письмовому, етапі ключову роль відіграла правильно розподілена робота між членами команди та вміння працювати самостійно над своєю частиною загальної задачі, самодисципліна та самоорганізація, ефективний розподіл часу. Студенти протягом цього етапу систематизували та узагальнили інформацію, яку отримали з великої кількості документів; почали оволодівати навичками реферування іномовного тексту, цитування та посиланням на основні джерела інформації.

Третій етап роботи – усне слухання справи – складався з двох етапів: попереднього слухання справи та безпосередньо основного усного розгляду справи. Обидві частини третього етапу здійснювались за участю представників сторін спору із застосуванням відео конференції. Перша частина цього етапу передбачувала: зустріч сформованого складу арбітражу зі сторонами, котрі коротко заявили про свої вимоги; визначення детального кола питань, які підлягали вирішенню; узгодження порядку денного арбітражного слухання та точного визначення дати та часу його проведення, а також певних технічних питань.

Друга частина третього етапу – слухання справи – проводилась за участю представників сторін з презентацією своїх вимог та захисних пунктів. На цьому етапі студенти демонстрували вміння аргументовано висловлювати свою точку зору, використовувати прийоми та методи усної презентації. Далі представники сторін відповідали на запитання арбітрів стосовно своїх вимог, представлених свідчень, доказів і намагались оперувати спеціальними знаннями, вміннями професійного ведення діалогу і відстоюванням своїх позицій.

Після завершення слухання справи сторони, до винесення остаточного рішення, надіслали до арбітражу додаткові документи стосовно арбітражних витрат та платежів, тощо. Справу було завершено винесенням мотивованого арбітражного рішення у письмовій формі, яким вимоги сторін були частково задоволені.

Отже, участь у навчальній діловій грі (симульованому арбітражному процесі) досягає декількох цілей: *сприяє удосконаленню таких загальнокультурних і професійних якостей, як:* володіння культурою мислення; здібність до прийняття, аналізу та узагальнення інформації; постановка цілі та обрання шляхів її досягнення; здібність застосовувати нормативні правові акти, реалізовувати норми матеріального та процесуального права у професійної діяльності; здібність правильно кваліфікувати

факти та обставини; вміння логічно, аргументовано та ясно формувати усну та письмову промову; володіння культурою поведінки, готовність до кооперації, вміння працювати у групі; прагнення до саморозвитку та підвищення професійних якостей, тощо.

Проведення арбітражу у форматі on-line (включаючи on-line арбітражне відео-слухання), із застосуванням досягнень сучасних інформаційних технологій, додатково надало учасникам цього процесу можливість удосконалити володіння основними методами, способами та засобами отримання, зберігання та перероблення інформації, навичками роботи з комп'ютером як засобом управління інформацією, здібність працювати з інформацією та здійснювати інтерактивну комунікацію у глобальних комп'ютерних мережах.

Дана форма поза аудиторної роботи, на наш погляд, є також ефективним прикладом *міждисциплінарного підходу у процесі викладання права*: поєднання знань іноземної (англійської) мови зі знаннями професійних дисциплін, які викладаються державною мовою. Таким чином, в межах організації та проведення гри «Міжнародний комерційний арбітраж он-лайн» є можливим рішення професійних та комунікативних задач, таких, як: 1) опанування англійською юридичною лексикою для використання у ситуаціях професійного спілкування; 2) активізація комунікативних навичок та стимулювання вільного англомовного спілкування; 3) формування вміння та навичок роботи з офіційними документами англійською мовою, у тому числі з іноземним законодавством та міжнародними нормативно-правовими актами, а також звичаями міжнародного торговельного обороту; 4) розвиток вмінь відстоювати свої позиції з професійних питань, опираючись на теоретичні положення, законодавство та правозастосовну практику; 5) розвиток вміння та навичок складання правових документів, письмових звернень та здійснення професійного листування, тощо.

Отже, проведення міжнародної гри-процесу «Міжнародний комерційний арбітраж он-лайн», яка здійснювалась англійською мовою, сприяє, зокрема, ефективному оволодінню студентами знань основних положень навчальної дисципліни «Міжнародне приватне право», формуванню вмінь і практичних навичок в процесі опанування даної дисципліни, а у кінцевому рахунку – підготовці компетентного фахівця в галузі права. До того ж, завдяки таким міжнародним професійно-навчальним проектам реалізуються одні з завдань вищого навчального закладу, а саме: забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності у сукупності із налагодженням міжнародних зв'язків [3, ст. 26].

Підводячи підсумки даного дослідження, нагадаємо, що в сучасних умовах завдання юридичної освіти полягають в: наданні студентам повноцінних юридичних знань з навчальних дисциплін (у межах встановлених програм), навичок умілого застосування теоретичних положень у процесі практичної діяльності; формуванні переконаності у необхідності безперервного удосконалення своїх знань навіть після закінчення вищого навчального закладу. Задля ефективного та результативного виконання цих завдань загальний стан вищої юридичної освіти в Україні потребує негайного вжиття радикальних заходів за допомогою спільних зусиль усіх зацікавлених осіб, як на рівні органів державної влади, так й на рівні суспільства у цілому – вищих навчальних закладів, академічних інститутів, представник юридичної практики та правоохоронних органів тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 23.05.1991 № 1060-ХІІ. Поточна редакція від 01.01.2015 р. – Електрон. дан. (3 файли). – Режим доступу: // [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060) - 12. – Назва з екрана.
2. Про наукову та науково-технічну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 13.12.1991 № 1977-ХІІ. Поточна редакція від 01.04.2015 р. – Електрон. дан. (3 файли). – Режим доступу: // [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12). – Назва з екрана.
3. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-УІІ. – Електрон. дан. (6 файлів). – Режим доступу: // [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page). – Назва з екрана.
4. Концепція розвитку освіти України на 2015-2025 роки – презентація проекту [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://pon.org.ua/novyny/3549-konceptsiya-rozvitku-osviti-ukrayini-na-2015-2025.html>
5. Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 р. [Електронний ресурс]: : Постанова Кабміну України від 10.04.2001 р. №344 – Електрон.дан. (1 файл). – Режим доступу://[http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ 344-2001-p](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344-2001-p) – Назва з екрана.
6. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні [Електронний ресурс]/ Юридичний журнал. – 2009. – №11. –

- Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3358> – Назва з екрана.
7. Косий М. Юридична освіта в Україні потребує негайної реформи: Матеріали круглого столу [Текст] / М. Косий// *Голос України* . – 2008. – №228, 28 листопада. – С.4-5.
 8. Славгородская О. А. Методологические приемы повышения эффективности усвоения знаний в процессе проведения деловых игр [Электронный ресурс]: Материалы межрегиональной научно-практической конференции «Профессиональное образование в условиях дистанционного обучения. Достижения, проблемы, перспективы», Саратовская государственная академия права. Саратов, 2007. – Режим доступу: <http://www.muh.ru/arch/konfmSlavgorodskaya.htm>. - Назва з екрана.
 9. Le Brun M., Johnstone R. *The Quiet (R) Evolution: Improving Student Learning in Law*. – The Law Book Company Limited, Sydney, 1994. – 412 p.
 10. Корнеева Л. Интерактивные методы обучения [Текст]/ Корнеева Л. // *Высшее образование в России*. – 2004. - № 12. – С. 105-108.
 11. Комаров В. Якісна вища освіта потребує інтернаціоналізації [Текст] / В. Комаров// *Освіта України: офіц. вид. МОНМСУ*. – 2013. - № 13 (1 квітня). – С. 4.
 12. *Distance Education for the Information Society: Policies, Pedagogy and Professional Development. Analytical Survey*. ІІТЕ UNESCO, 2000 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ru.iite.unesco.org/publications/3214594/>- Назва з екрана.
 13. *Bologna and the Challenges of eLearning and Distance Education: 4-5-June 2004, Ghent, Belgium* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ehea.info/article-details.aspx?Articleid=118> – Назва з екрана.
 14. Бочков В. Е. Проблемы формирования институционального и правового развития дистанционного образования в условиях реформирования системы образования / В. Е. Бочков [Электронный ресурс] – Режим доступу:<http://www.lexed.ru/pravo/journ/0807/bochkov.doc> – Назва з екрана.
 15. Для ознайомлення з матеріалами проекту див. на сайт <http://mockarbitrationonline.blogspot.gr>